

M. DÄUBLER

Καθηγητής του Εργατικού και Διεθνούς Οικονομικού Δικαίου
του Πανεπιστημίου της Βρέμης της Ομοσπ. Δημοκρ. της Γερμανίας

ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ
ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ

(Μετάφραση Αρ. KAZAKOY, Επ. Καθηγητή Εργατικού Δικαίου
στο τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης)

Ανάτυπο από την
Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου
Τόμος 47 (1988), σ. 193

ΑΘΗΝΑ

1988

M. DÄUBLER

Καθηγητή Εργατικού και Διεθνούς Οικονομικού Δικαίου Πανεπιστημίου Βέροντς

ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ^(*)

Μετάφραση: ΑΡΙΣ ΚΑΖΑΚΟΣ, Επίκουρος Καθηγητής εργατικού δικαίου στο
Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

I. Η γένεση της συλλογικής αυτονομίας

Η δυνατότητα καθορισμού με διαπραγματεύσεις ελάχιστων όρων εργασίας αποτέλεσε ένα από τα πρώτα αιτήματα των πρώτων συνδικαλιστικών οργανώσεων. Το δικαιώμα του εργοδότη να υπάρχει μισθώς και όρους εργασίας συμπληρώνοντας έτσι την κενή περιεχομένου σύμβαση εργασίας έπρεπε να περιοριστεί. Διαφορετικά δεν ήταν δυνατή η αποτροπή φαινομένων, όπως η πληρωμή μισθών πείνας, η πρόωρη φθορά της υγείας και η αυθαιρεσία των προϊσταμένων. Η απόκεινος διαπραγμάτευση από μέρους των εξαρτημένων μισθωτών θα βελτίωνε τους όρους ανταλλαγής και πράγματι τους βελτίωσε. Κατά τούτο η περίπτωση εμφανίζει τα ίδια δομικά στοιχεία με αυτά των καρτέλ διάθεσης εμπορευμάτων.

Στις περισσότερες δυτικοευρωπαϊκές χώρες η δυνατότητα της συλλογικής ελάχιστης προστασίας επιβλήθηκε σε χρόνο κατά τον οποίο στη σκέψη των ανθρώπων κυριαρχούσε απόλυτα το φιλελένθερο οικονομικό μοντέλο. Σύμφωνα με το τελευταίο το κράτος περιορίζόταν στο γα θέτει τους κανόνες του παιγνίδιου. Την αρμοδιότητα αυτή είχε ασκήσει ιδίως με τη νομοθέτηση κανόνων Αστικού δικαίου. Βέβαια το κράτος ενδιαφερόταν πρωταρχικά, για την εξωτερική και εσωτερική ασφάλεια, γι' αυτό και η κυριαρχική διαμόρφωση των οικονομικών σχέσεων δεν είχε καμιά θέση στο μοντέλο αυτό. Στο βαθμό που επιχειρούνταν επιμέρους κρατικές παρεμβάσεις, διορθωτικές της εργασιακής διαδικασίας, αυτές ήταν περιθωριακής φύσης, όπως π.χ. οι περιορισμοί σε σχέση με την εργασία των παιδιών. Ο επιχειρηματίας ήταν ο απόλυτος πρωταγωνιστής³ αυτό το οικονομικό σύστημα. Ως ιδιοκτήτης μπορούσε να χρησιμοποιήσει τα αγαθά που του ανήκαν κατά διοίληση. Αποτελούσε δηλαδή ένα είδος ηγεμόνα σε μικρογραφία. Εφόσον συμμορφωνόταν με τους ελάχιστα περιοριστικούς κρατικούς όρους - πλαίσιο, μοναδικό πλαίσιο, φραγμό της ελευθερίας του αποτελούσαν οι διαδικασίες της αγοράς. Αυτό σήμανε ότι οι συνδικαλιστικές οργανώσεις είχαν ως αποκλειστικό απόδεικτη των αιτημάτων τους τον κοινωνικό αντίπαλο. Όσο περισσότερες παραχωρήσεις αναγκαζόταν για κάνει: ο τελευταίος κάτω από κοινωνική πίεση τόσο πιό εξασφαλισμένη ήταν η αναπαραγωγή των εργαζόμενου και τόσο περισσότερο μπορούσαν να παραμεριστούν αβάσταχτοι όροι εργασίας. Η οργάνωση των μισθωτών με δάση κάθε επιμέρους παραγωγική μονάδα καθιστούσε τους παραπάνω σκοπούς πιο εφικτούς. Παραπέρα δεν υπήρχαν κανενάς είδους προβλήματα νομιμοποίησης: Δεν ήταν δίκαιο και επιεικές να μειωθεί κάπως το ποσοστό υπεραξίας, να αποσπαστεί τουλάχιστον για το μέλλον ένα μέρος από το κέρδος που παραγόταν με την εργασία άλλων. Η ριζική αμφισβήτηση των κανόνων του παιγνίδιου αποτελούσε δέδαμα μουσική του μέλλοντος. Το κράτος τότε μόνο ήταν αποδέκτης διαμαρτυρίας, δύταν έκανε χρήση των καταστατικών του μηχανισμών, π.χ. της αστυνομίας, προς διέλευση των εργαδοτών.

(*) Η εργασία που δημοσιεύεται εδώ αποτελεί το κείμενο διάλεξης του καθηγητή του εργατικού και διεθνούς οικονομικού δικαίου του Πανεπιστημίου της Βρέμης της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας Wolfgang Däubler, που έγινε στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης στις 10 Απριλίου 1984. Παρά την παρέλευση αρκετού χρόνου οι αναπτύξεις που ακολουθούν είναι σήμερα περισσότερο επίκαιρες από ότι κατά το χρόνο της διάλεξης.

II. Μορφή και πεδίο ενέργειας της συλλογικής αυτονομίας

Οι ελάχιστοι όροι εργασίας που καθορίζονται μετά από συλλογική διεκδίκηση μπορούν για διασφαλιστούν με διάφορους τρόπους. Ένας από αυτούς, που ο Otto Kahn - Freund παρομοιάζει με το θεσμό της αυτολίας, είναι γνωστός από την Αγγλία.

Εκεί οι μορφές συνομολόγησης από τα συγδικάτα όρων εργασίας δεν υποδέλλογται στους «συνήθεις» κανόνες του δικαίου των συμβάσεων. Το κράτος παραιτείται π.χ. από την επιβολή κυρώσεων λόγω υποκίνησης των μισθωτών σε παράδαση των συμβατικών τους υποχρεώσεων ή από την απαγόρευση ορισμένων συμφωνιών. Την άλλη όψη του νομίσματος σ' αυτή την «υποχώρηση» της κρατικής εξουσίας αποτελεί το γεγονός ότι οι συμφωνίες που συγάπτονται ως επιστέγασμα των διεκδικήσεων δεν απολαμβάνουν την προστασία της έννομης τάξης. Οι συλλογικές συμβάσεις αποτελούν συμφωνίες κυρίων, που τηρούνται χωρίς να υπάρχει νομική δέσμευση. Αγ δεν τηρηθούν αυτά που έχουν συμφωνηθεί ακολουθεί η καινωνική και όχι η κρατική κύρωση. Αγ ο εργοδότης παραβεί τις συμφωνίες διατρέχει τον κίνδυνο για απόσχουν οι εργαζόμενοι από την εργασία τους.

Ο δεύτερος τρόπος διασφάλισης των συμφωνηθέντων ελάχιστων όρων εργασίας περνά μέσα από τη διασφάλιση από το κράτος των δυνατοτήτων δράσης των συγδικαλιστικών οργανώσεων ή άλλων φορέων εκπροσώπησης των εργαζομένων. Τα αποτελέσματα των διαπραγματεύσεων που έχουν επιτευχθεί με τον τρόπο που διαχρωφεται από το νόμο, εμφανίζονται με τη μορφή νομικά δεσμευτικής σύμβασης. Συγχρίνοντας την με την παραδοσιακή σύμβαση Αστικού δικαίου παρατηρούμε ότι αναπτύσσει μια ιδιόμορφη ενέργεια, που στη Γερμανία αποκαλείται «υποχρεωτικότητα». Διαμφρώνει τα περιεχόμενα των συμβάσεων εργασίας όπως οι νόμοι (άμεση ενέργεια), τα οποία δεν επιτρέπεται να τροποποιηθούν με ατομική σύμβαση σε διάροταν εργαζομένων (αναγκαστική ενέργεια). Η ευρύτητα του κύκλου των προσώπων που καταλαμβάνεται από τις ρυθμίσεις αυτές προσδιορίζεται στις επιμέρους έννομες τάξεις με διαφορετικό τρόπο. Στο γερμανικό δίκαιο για παράδειγμα οι συλλογικές ρυθμίσεις καταλαμβάνουν μόνο τα μέλη των συμβαλλομένων μερών - συγδικαλιστικών οργανώσεων, δηλαδή τις ατομικές συμβάσεις εργασίας που συγάπτονται από αυτά τα μέλη. Αντίθετα στο σημερινό ισπανικό δίκαιο καταλαμβάνουν αυτόματα και τους μη οργανωμένους σε άλλες συγδικαλιστικές οργανώσεις εργοδότες και εργαζομένους. Η επιβολή μιας τέτοιας «συλλογικής σύμβασης εργασίας» καθίσταται δυνατή με την κρατική συγδρομή, αλλά όχι μόνο με αυτή. Συνοφίζοντας μπορούμε να πούμε ότι πρόκειται για το κλασικό φαινόμενο της συλλογικής αυτονομίας που αγήκει εξ-σου στους εργοδότες και στους εργαζόμενους.

Παρόληγα πρωθείται σε μια σειρά από χώρες ένας δεύτερος θεσμός. Συμβούλια εκμετάλλευσης στη Γερμανία και την Αυστρία, εργατικά και υπαλληλικά επιμελητήρια στην Αυστρία, το συμβούλιο της επιχείρησης στη Γαλλία και τις Κάτω χώρες. Πρόκειται για θεσμοποιημένες εκπροσωπήσεις συμφερόντων, που τις περισσότερες φορές, αλλά όχι πάντοτε, δρίσκονται πάτω από την επιρροή των συγδικαριούς οργανώσεων. Στην πράξη μ' αυτές τις εκπροσωπήσεις καταλύνεται ένα μέρος της συλλογικής αυτονομίας. Στο βαθύ που συγάπτονται συμβάσεις με την εργοδοτική πλευρά, αυτές αποτελούν κατά κανόνα ιδιόρρυθμες συλλογικές συμβάσεις, δηκής οργάνωσης της εκμετάλλευσης (BetrieVG).

Τα δύο μοντέλα συλλογικής αυτονομίας που σκιαγραφήσαμε δεν υπάρχουν σε αμιγή μορφή. Και στη Μεγάλη Βρετανία είναι δυνατή η σύναψη νομική δεσμευτικών, αγώγιμων συλλογικών συμβάσεων. Αντίστροφα υπάρχουν και στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, πράγμα που είναι λιγότερο γνωστό, απότομες συμφωνίες, των οποίων η νομική αξία είναι τουλάχιστον αμφίσβολη. Παρόλα αυτά η πρακτική τους σημασία είναι πιθανότατα όχι μικρή. Πρέπει, για παράδειγμα, να

σκεφτούμε όλες εκείνες τις συμφωνίες, με τη σύναψη των οποίων τερματίζονται οι επονομαζόμενες αυθόρυμητες αποχές από την εργασία και των οποίων η νομική αξία ενόψει και του παράνομου χαρακτήρα αυτής της μορφής απεργίας είγαι εγτελώς αμφιλεγόμενη. Ακόμη σημαντικότερες είγαι οι συμφωνίες μεταξύ του συμβουλίου εκμετάλλευσης και του εργοδότη για μισθολογικά και άλλα ζητήματα, που συνήθως ρυθμίζονται με συλλογικές συμβάσεις εργασίας: Οι ενδοεκμεταλλευσιακές συμφωνίες αυτού του είδους είγαι διαδεδομένες στην πράξη, παρόλο που σύμφωνα με την παρ. 77 αρ. 3 του νόμου για την καταστατική οργάνωση της εκμετάλλευσης είγαι ανίσχυρες.

Από άποψη αντικειμένου οι συλλογικές συμφωνίες μπορούν να αγαφέρονται σε ευρύ φάσμα θεμάτων. Μισθοί και όροι εργασίας περιλαμβάνονται σε όλες τις χώρες στην περιοχή του συλλογικά ρυθμίσματος, κάποτε δέκτικα με κάποιους περιορισμούς. Στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, π.χ. η διαπραγμάτευση των όρων εργασίας είγαι κατά κύριο λόγο έργο των συμβουλίων εκμετάλλευσης. Στην Αυστρία η μισθολογική διατίμηση της εργασίας γίνεται με συμβάσεις που συγάπτονται από τα εργατικά και υπαλληλικά επιμελητήρια.

Σημαντικές διαφορές υπάρχουν σε σχέση με την υπαγωγή των επιχειρηματικών αποφάσεων στην ρυθμιστικά ύλη. Στην Ιταλία μπορεί να συναφθεί συλλογική σύμβαση εργασίας με αυτικέίμενο επενδύσεις ή κλείσιμο επιχειρήσεων, ενώ στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας κάτι τέτοιο δεν είγαι επιτρεπτό σύμφωνα με την κρατούσα διδασκαλία. Η αδυναμία αυτή μάλιστα δεν εξισορροπείται ούτε με το δικαιώμα συναπόφασης των εργαζομένων σε επίπεδο επιχειρησης, γιατί το τελευταίο δεν κατοχυρώνεται ισότιμα με το δικαιώμα του επιχειρηματία, πράγμα που σημαίνει ότι δεν υπάρχει καμιά αντιστοιχία με το μοντέλο της σύμβασης. Αυτό ισχύει ακόμη και στην περιοχή της διοικητικής άνθρωπα και χάλυβα, γιατί και εκεί σε κάθε περίπτωση οι εξουσίες της συνέλευσης των μετόχων παραμένουν άθικτες.

III. Η ψυχολογική απώθηση της κρατικής παρέμβασης

Οι συλλογικές συμφωνίες που περιγράφαμε, από το νομικά μη δεσμευτικό σύμφωνο μέχρι τη συλλογική σύμβαση και τις άλλες αγώγιμες συλλογικές συμφωνίες, ανάγονται γενικά στη σχέση μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων. Αντίθετα δεν αντιμετωπίζεται η περίπτωση αυτιπαραθέσεων με το κρατικό μηχανισμό. Στο βαθμό που σήμερα εκδηλώνονται τέτοιες αυτιπαραθέσεις, αυτό που πρωταρχικά αποτελεί αντικείμενο συζήτησης είγαι το επιτρεπτό ή μη της επονομαζόμενης πολιτικής απεργίας. Πάντως και εκεί όπου η πολιτική απεργίας είγαι επιτρεπτή για οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα, όπως το γεγονός αυτό δεν οδήγησε στη διαμόρφωση ενός αυτοτελούς συμβατικού συστήματος, ενώ και τα θεσμοποιημένα όργανα εκπροσώπησης έχουν σημασία μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Πρέπει γα πούμε ότι η αμφισβήτηση της νομιμότητας της πολιτικής απεργίας είγαι απόλυτα συνεπής με τη φιλελεύθερη οικονομική σκέψη. Στη Γερμανία όμως το φιλελεύθερο οικονομικό μοντέλο αμφισβητείται στην πράξη ήδη από την εποχή που ορίζεται από το 1873 (σύναψη της πρώτης συλλογικής σύμβασης εργασίας) και το 1918 (γομοθετική αναγνώριση των συλλογικών συμβάσεων εργασίας). Σήμερα η κρατική παρέμβαση στην οικονομία αποτελεί καθημερινό φαινόμενο. Τη συλλογική αυτονομία, που εδώ πρέπει να εξαρθεί παράδειγματικά ως η σημαντικότερη μορφή εμφάνισης συλλογικού καθορισμού ελάχιστων δρων εργασίας, αφορά αυτή η παρέμβαση τουλάχιστον σε τέσσερις περιοχές: Καταρχήν στην κοινωνική πολιτική του κράτους, η οποία εξυπηρετεί οπωσδήποτε τα συμφέροντα αναπαραγωγής των εργαζομένων. Μετά στην ίδια τη διάθεση της εργασιακής δύναμης που ρυθμίζεται από το κράτος. Τρίτο σε σχέση με τους κρατικούς κανόνες για τη σύναψη αλλά και για την επιβολή των συλλογικών συμβάσεων και τέλος στις περιπτώσεις που ο ίδιος ο επιχειρηματίας υποβάλλεται πολλαπλά σε κρατικά μέτρα, στο περιεχόμενο των οποίων δεν μπορεί να ασκήσει καμιά επιρροή. Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν αυτές οι εγότητες διεξοδικότερα

και θα αγαλυθούν σε σχέση με τις επιπτώσεις που προκαλούνται στην συλλογική αυτογομία. Οι σχετικές αναπτυξεις στηρίζονται κύρια σε γερμανικές εμπειρίες.

IV. Οι επιμέρους μορφές εμφάνισης της κρατικής παρέμβασης

1. Η κοινωνική πολιτική του κράτους έχει ως στόχο να θέτει στη διάθεση του καθένα ορισμένες παροχές χωρίς αντάλλαγμα ή έναντι ενός σχετικού μικρού χρηματικού ποσού. Ο κατάλογος των σχετικών παροχών αρχίζει από τους δημοτικούς αργανισμούς παροχής υπηρεσιών, όπως εγκαταστάσεις άθλησης, κολυμβητήρια και μουσεία, φτάνει στο κρατικό εκπαιδευτικό σύστημα και το σύστημα παροχής υγειονικών υπηρεσιών μέχρι και την κοινωνική ασφάλιση εναντίον ορισμένων υπαρξιακών κινδύνων. Όσο περισσότερο διευρύνεται η περιοχή αυτών των «κοινωνικών έργων» τόσο περισσότερο μειώνεται η σημασία του μισθού για την αναπαραγωγή του εργαζομένου και της οικογένειάς του. Αυτό που έπρεπε προτρέψεις να καλυφθεί μόνο με το μισθό έχει αποδεί τώρα κρατικό έργο. Η συνέπεια είναι μια ορισμένη «αποσύγενση» των συμφερόντων αναπαραγωγής των εργαζομένων και της συλλογικής αυτογομίας. Αυτό είναι σαφέστατο στην περίπτωση π.χ. του στεγαστικού δομήματος που χορηγείται στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας στους χαμηλότερα αμειδόμενους εργαζόμενους ως κρατική επιδότηση του μισθώματος.

Παρόλο που η εξέλιξη αυτή χαρακτηρίζεται κάποτε ως μείωση της λειτουργικότητας της συλλογικής αυτογομίας δεν έγιναν καθόλου σκέψεις για την εξισορρόπηση αυτής της μείωσης. Στις γερμανικές συνδικαλιστικές οργανώσεις δεν υπάρχει καν η σκέψη για διεκδίκηση δικαιώματος συναπόφασης σε σχέση με τον τρόπο κατανομής των κρατικών παροχών. Ο αποκλεισμός της περιοχής της κρατικής δράσης από το πεδίο της συλλογικής αυτογομίας είναι τόσο ολοληρωτικός ώστε δεν αντιμετωπίζεται σαγ πρόβλημα συνδικαλιστικής διεκδίκησης ούτε καν το θέμα της φορολογικής επιβάρυνσης του εισοδήματος των εργαζομένων.

2. Παραπέρα το κράτος έχει υποδέλει τους όρους εργασίας σε λεπτομερή βύθιση. Αυτό ισχύει όχι μόνο για την προστασία της υγείας στον τόπο εργασίας, όπως η προστασία αυτής εκφράζεται με τη διάταξη της παρ. 120α του Εμποροδιομηχανικού Κώδικα (Gewerbeordnung) και τα διατάγματα που εκδόθηκαν με βάση τον κώδικα αυτό καθώς και τις διατάξεις για τη πρόληψη των ατυχημάτων. Σε λεπτομερή νομοθετική ρύθμιση έχουν υποδηλωθεί επίσης και η άδεια αναψυχής, ο χρόνος εργασίας, η συνέχιση καταβολής μισθού σε περίπτωση ασθένειας και το σύστημα προστασίας από την καταγγελία της σύμβασης εργασίας. Επιπλέον τα δικαστήρια με τη νομολογία τους έχουν πλέξει ένα δίχτυ αμοιβαίων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μερών της σύμβασης εργασίας που θεμελιώνονται με το σχήμα «υποχρέωση πίστης». Υπάρχουν κανόνες ακόμη και για τις συνομιλίες μεταξύ εργαζομένων στους τόπους εργασίας ή την ταχύτητα της αλυσίδας παραγωγής.

Από νομική άποψη η συλλογική αυτογομία λίγο θίγεται από τα παραπάνω: Οι περισσότεροι από τους εκτεθέντες κανόνες αποτελούν ελάχιστα δρια και άρα μπορούν να βελτιωθούν προς όφελος των εργαζομένων με συλλογικές συμβάσεις εργασίας. Στην πράξη το πρόβλημα σε πολλές περιπτώσεις είναι ότι ο κρατικός κανόνας έχει χαρακτήρα «συμβιβασμού» και γι' αυτό θα απαιτούνται εξαιρετικές προσπάθειες για να μεταβληθούν εναντίον της θέλησης της εργαδοτικής πλευράς προς όφελος των εργαζομένων. Αυτό ισχύει διαιτέρω για πολυάριθμους κανόνες του προστατευτικού εργατικού δικαίου stricto sensu. Έτσι αφαιρείται από πρακτική άποψη από τη συνδικαλιστική οργάνωση η δυνατότητα διεκδίκησης. Τη θέση της αγωνιστικής απειπαράθεσης παίρνει η δεσμευτική, κυρίαρχη κρατική επιταγή. Εξισορροπητικοί μηχανισμοί υπάρχουν με διαφορετική κάθε φορά αποτελεσματικότητα. Οι διατάξεις για την πρόληψη ατυχημάτων π.χ. εκδίδονται από τις επαγγελματικές εγώσεις των αποιών τα αποφασιστικά όργανα συγκροτούνται από ίσο αριθμό εκπροσώπων εργοδοτών και εργαζομένων. Μια ανάλογη βύθιση λέπει εντελώς στα θέματα προστα-

σίας της υγείας, τα οποία συχνά έχουν παρόμοιο περιεχόμενο. Η προστασία αυτή πραγματοποιείται με δάση την παρ. 120 του Εμποροδιομηχανικού κώδικα.

3. Το κράτος ρυθμίζει επιπλέον τα θέματα τα σχετικά με τη σύναψη των συλλογικών συμβάσεων εργασίας θέτοντας δύο ειδών προδιαγραφές:

Η πρώτη είναι ο έλεγχος του περιεχομένου των συλλογικών συμβάσεων εργασίας. Δεν επιτρέπεται για παράδειγμα για αντιβαίνουν σε συνταγματικά δικαιώματα άλλα ούτε και σε αναγκαστικούς κανόνες δικαίου, όπως είναι για παράδειγμα οι διατάξεις του νόμου περί αγωνήμων εταιρειών. Η δεύτερη προδιαγραφή αναφέρεται στη ρύθμιση της διαδικασίας σύναψης συλλογικών συμβάσεων εργασίας. Μόνο οργανώσεις μιας ορισμένης αντιπροσωπευτικότητας και μιας ορισμένης διάρκειας έχουν «ικανότητα» σύναψης συλλογικών συμβάσεων εργασίας. Ήτριν από τη συμφωνία πρέπει να επιχειρηθεί διαιτητική επίλυση. Τα χρησιμοποιούμενα μέσα πίεσης, ιδιαίτερα η απεργία, θεωρούνται τότε μόνο επτρεπτά, όταν έχουν εξαντληθεί όλες οι άλλες δυνατότητες συνδιαλλαγής. Οι αόριστοι κανόνες ενεργούν εδώ στις περισσότερες περιπτώσεις σε δάρος των εργαζομένων, αφού λόγω του υπάρχοντος ιδιοκτησιακού καθεστώτος οι μισθωτοί μόνο τυπικά αγαλαμβάνουν το ρόλο του επιτιθέμενου.

Όχι μόνο η διαδικασία κατάρτισης των συλλογικών συμβάσεων εργασίας αλλά και η επιδοτή τους αφήνεται στο κράτος. Η συνδικαλιστική οργάνωση μπορεί να εναγάγει το άλλο μέρος της συλλογικής σύμβασης και για ξητήσει εκπλήρωση των υποχρεώσεων που αναλήφθηκαν. Ο μειονωμένος εργαζόμενος μπορεί επίσης να ξητήσει από τον εργοδότη με αγωγή την καταδοτή του μισθού της συλλογικής σύμβασης και τη συμμόρφωσή του με τους δρους εργασίας που συμφωνήθηκαν. Μια απεργία είναι, σύμφωνα με την κρατούσα στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας γνώμη, ανεπίτρεπτη όταν ο επιδιωκόμενος σκοπός μπορεί να επιτευχθεί και μέσω της δικαστικής οδού. Η δικαστική διαδικασία συνεπάγεται επιπλέον τη μετάδοση της αρμοδιότητας για την ερμηνεία συλλογικών συμβάσεων εργασίας που έχουν συναφθεί στα δικαστήρια. Σε τελική ανάλυση μπορεί να εφαρμοστεί μόνο αυτό που τα ίδια τα δικαστήρια θεωρούν ότι έχει συμφωνηθεί από τα μέρη. Αυτή η κατάσταση εγινούνται και από το γεγονός ότι τα γερμανικά εργατικά δικαστήρια δεν εφαρμόζουν τους κανόνες της υποκειμενικής ερμηνείας, της ερμηνείας δηλαδή που αποδίδει πρωταρχική διαρύτητα στις προθέσεις των μερών των συλλογικών συμβάσεων. Εφαρμόζουν αντίθετα τους κανόνες της αντικειμενικής ερμηνείας που θεωρεί σημαντικά στοιχεία τη διατύπωση και τη συστηματική αλληλεξάρτηση.

Τα μέρη της συλλογικής σύμβασης εργασίας μπορούν, αν συμφωνήσουν, να απαλλαγούν από μερικές από αυτές τις δεσμεύσεις. Έτσι για παράδειγμα η ύπαρξη, το περιεχόμενο και η διάρκεια της διαιτητικής διαδικασίας εξαρτώνται από την ύπαρξη σχετικής συμφωνίας. Ωστόσο ηταν επίσης δυνατό να τεθούν κανόνες για την διακήρηση των δικαιωμάτων απεργίας και ανταπεργίας με κανονισμούς εργασιακών αγώνων που θα περιλαμβάνονται σε συλλογικές συμβάσεις. Επιτρεπτή θα ήταν ακόμη η ανάθεση της ερμηνείας των συλλογικών συμβάσεων σε διαιτητικό δικαστήριο που θα ορίζει τα μέρη και στη σύνθεση του οποίου θα συμμετέχουν ιστόιμα. Στην πράξη δεν γίνεται καμάχρηση αυτής της δυνατότητας. Κάποιο αντιστάθμισμα δρίσκουμε στο γεγονός ότι τα εργατικά δικαστήρια συγκροτούνται από συνέδρους - εκπροσώπους των εργαδοτών και των εργαζομένων. Ένας από τους τρεις δικαστές λοιπόν καταλαμβάνει το τιμητικό αξέσμα του οπωσδήποτε μετά από πρόταση της συνδικαλιστικής οργάνωσης των εργαζομένων.

4. Η σημαντικότερη κρατική παρέμβαση πάντως αφορά την ίδια τη συμπεριφορά του επιχειρηματία. Αυτό φαίνεται στις συνολικές προδιαγραφές που τίθενται για τις επιχειρήσεις με την οικονομική πολιτική του κράτους. Σαν παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί η πολιτική επιτοχιών αλλά και η φορολογική πολιτική. Ήπιε ευδιάκριτες αλλά και λιγότερο αυτονόμητες είναι: πάντως οι επιμέρους παρεμβάσεις, οι οποίες αφορούν μόνο ορισμένες επιχειρήσεις ή κλάδους. Όταν στον οικοδομικό υλάδο το 60% της συνολικής ζήτησης προέρχεται από το δημόσιο τομέα είναι φυσικό οι

ουσιώδεις αποφάσεις για μη λαμβάνονται στην μεμονωμένη ιδιωτική επιχείρηση. Η εξάρτηση πολλών εκμετάλλευσεων από τις κρατικές επιχορηγήσεις είναι εμφανέστερη στη διοικητικά χάλυβα και στα γαυπιγρεία, υπάρχει όμως φυσικά και σε άλλους κλάδους. Εδώ δεν πρέπει να πάει ο γους μας μόνο σε προβληματικούς τομείς. Πολλά αναπτυξιακά σχέδια ακριβώς των πιό προσδεμένων τομέων της διοικητικής πρωθυβάντων από το κράτος στα πλαίσια της πολιτικής «τεχνολογικής ανάπτυξης». Έτσι θα ήταν δύσκολα για φανταστούμες ότι θα μπορούσε ποτέ να παραχθεί ένας νέος τύπος αεροπλάνου χωρίς τη συμμετοχή του κράτους τουλάχιστον στα 50% των δαπανών παραγωγής. Πολλές αποφάσεις που είγαν σημαντικές και εγ μέρει ζωτικής σημασίας για την ύπαρξη και τη λειτουργία της επιχείρησης λαμβάνονται «έξω» από αυτήν, δηλαδή στον κρατικό μηχανισμό. Αυτό σημαίνει ότι η συλλογική αυτονομία κινδυνεύει να μείνει κενή περιεχομένου όχι μόνο εκεί που πρόκειται για αποφάσεις που καθαυτές ανήκουν στον επιχειρηματία. Ακόμη και σε χώρες όπως η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας ο αργώνας για υψηλότερους μισθούς γίνεται δύσκολος, όταν π.χ. ο αργοδότης εξαρτάται αποκλειστικά από κρατικές παραγγελίες που υπάρχει κινδυνός για μη δοθούν. Σε περίοδο οικονομικής κρίσης η κατάσταση γίνεται ιδιαίτερα δύσκολη. Τί θα συμβεί αν το κράτος θέλει να υποστηρίξει την εξυγίανση μιας προβληματικής επιχείρησης με τον όρο ότι θα μειωθούν οι θέσεις εργασίας και οι μισθοί; Το παράδειγμα είγαν παραμένει από τη γερμανική διοικητική χάλυβα και η συνδικαλιστική οργάνωση των μισθωτών, όπως ήταν φυσικό, υποτάχθηκε στους όρους που τέθηκαν. Παρόλο που θα ήταν εξαιρετικά αναγκαίοι δεν υπάρχουν κανενός είδους εξισορροπητικοί μηχανισμοί. Σε μερικούς τομείς προώθησης της τεχνολογίας δέδατα η κρατική επιδότηση παρέχεται μόνο όταν το συμβούλιο εκμετάλλευσης (BETRIEBSRAT) έχει συνυπογράψει την αίτηση, πράγμα που αποτελεί μια βύθιμη εγγελώς προβληματική, αφού το συμβούλιο εκμετάλλευσης αναγκαστικά θα έχει προ οφθαλμών μόνο τα συμφέροντα του προσωπικού. Πέρα από τα παραπάνω υπάρχουν μόνο άτυπες δυνατότητες επιδρασης της συνδικαλιστικής οργάνωσης στην κυρέργηση. Στη γερμανική πρακτική ιδιαίτερα σημαντικές είγαν οι συνομιλίες εκείνων των μελών της διοίκησης των συνδικαλιστικών οργανώσεων που ανήκουν στο εκάστοτε κυβερνών κόλπα. Κατά τα λοιπά η δισκηση πίεσης, π.χ. με τη μορφή της πολιορκίας στην πράξη πολιτικής απεργίας, αποκρούεται από την κρατούσα διδασκαλία. Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι αυτό που λείπει είναι ένα σύνολο οργάνων δράσης διαρθρωμένο με νομική πληρότητα.

V. Οι συνέπειες: Τα δύο μοντέλα συλλογικής αυτονομίας

Ποιά συμπεράσματα μπορούμε να δηγάλουμε από την καταγραφή που μόλις κάναμε; Το αγ και το πώς θα αναπτύξει κανείς παραπέρα τη συλλογική αυτονομία ή το αγ θα σχεδιαστεί από την αρχή σε μια πολιτική «ώρα μηδέν», εξαρτάται πρωταρχικά από το τι θέλει να πετύχει με αυτήν. Πρέπει εδώ να αποκλειστεί εκ των προτέρων εκείνη η επιστροφή στο φίλελευθερισμό παλαιού τύπου που υπερερμηνεύει τα σημεία των καιρών. Η κρατική παρέμβαση στην οικονομία δεν θα μπορούσε καθαυτή να ανατραπεί χωρίς σοδαρότατους οικονομικούς και πολιτικούς κραδατιμούς. Στη μοναδική περιοχή όπου φαίνεται να είναι δυνατή η ελάττωση κρατικών δραστηριοτήτων δηλαδή στην περιοχή της κοινωνικής πολιτικής, δεν προκύπτει σε καμιά περίπτωση ως αποτέλεσμα η εγδυνάμωση της συλλογικής αυτονομίας. Τουλάχιστον δραχυπρόθεσμα ή μεσοπρόθεσμα οι συνδικαλιστικές οργανώσεις δεν θα έχουν τη δύναμη να επιβάλουν κάποια οικονομική αυταπόδεση για την απώλεια των δημόσιων παροχών. Οι επιλογές περιορίζονται συνεπώς στους διάφορους τρόπους αντιμετώπισης της κρατικής παρέμβασης.

Η μία δυνατότητα είναι αυτή της διατήρησης του κοινωνικοπολιτικού και οικονομικού status quo. Σύμφωνα με αυτή η συλλογική αυτονομία έχει τη λειτουργία να πετύχει έγα είδος «ελάφρυνσης του κράτους», να απαλλάξει το πολιτικό σύστημα

από τις συγκρούσεις για μισθούς και όρους εργασίας. Πρόκειται για ένα τιμήμα «κοινωνικής αυτοδιοίκησης» για επιτυχέστερη προσαρμογή στις ιδιαίτερες συνθήκες επιμέρους εκμεταλλεύσεων και κλάδων. Η ανθεκτικότητα του φιλελεύθερου κοινωνικού μοντέλου δείχνει εδώ τη μεγάλη του χρησιμότητα; Εμποδίζει τους πρωταγωνιστές να επέμβουν στα κρατικά κέντρα λήψης αποφάσεων και καθιστά δυνατή την ελάφρυνση που περιγράφαμε παραπάνω. Προϋπόθεση για να μπορέσει να επιδημθεί και να λειτουργήσει έγα τέτοιο μοντέλο είναι να υπάρχουν συγδικαλιστικές οργανώσεις μισθωτών που αποδέχονται καταρχήν τους άξονες που στηρίζουν το υπάρχον οικονομικό σύστημα και που γι' αυτό τα λόγο αρκούνται σε ένα σχετικά υποτακτικό ρόλο. Εδώ αρκεί πλήρως το ότι η σάση αυτή καθορίζει την πρακτική της συγδικαλιστικής οργάνωσης. Είναι χωρίς μεγάλη σημασία η ύπαρξη προγραμμάτων για την αλλαγή της κοινωνίας, στα οποία γίνεται αναφορά κάθε πρωτοιμαγιδί και κατά την διάρκεια συνεδρίων. Είναι δυνατό δέδαμα ακόμη και με αυτή τη βάση να μη μπορεί να απωθηθεί εντελώς από τις συγειδήσεις των αγθρώπων η αναγκαιότητα της εκτελιμένης αποφασιστικής εξουσίας του κράτους. Σ' αυτή την περίπτωση ενδείκνυται η τελειοποίηση των μηχανισμών εξισορρόπησης που αρχίσαμε για σκιαγραφούμε παραπάνω. Συμμετοχή εκπροσώπων στα αποφασιστικά όργανα, συμβούλευτικές επιτροπές, τακτικοί γύροι συνομιλιών κλπ. μπορούν για είναι χρήσιμες μέθοδοι. Το αποφασιστικό σημείο εδώ για το οποίο θα λαμβάνοταν ιδιαίτερη πρόνοια θα ήταν να μην υπάρξει εξουσία δέτο των εργαζομένων. Αυτό σημαίνει ότι η μορφή της σύμβασης θα χρησιμοποιηθεί μόνο όταν είναι εκ των προτέρων δέδαμα ότι η συγδικαλιστική οργάνωση δρίσκεται σε άμυνα. Ακόμα και σ' αυτή την περίπτωση όμως επιλέγεται κατά κανόνα ο μη αγώγιμος τύπος του «συμφώνου σταθερότητας» ή διακηρύξεις πολιτικών προθέσεων. Οι συγδικαλιστικές εξουσίες απέναντι στους επιχειρηματίες όπως και απέναντι στο κράτος μπορούν να χαρακτηρίστονται ως είδος δικαιώματος πολιτικής συμβολής. Πρόκειται για τη συμμετοχή στη λειτουργία του συγολικού συστήματος, όπου τα δικαιώματα εξυπηρετούν σε τελική ανάλυση την κοινωνική ολότητα.

Η άλλη δυνατότητα θα μπορούσαμε να πούμε ότι αντιστοιχεί στο αυτοπροσδιοριστικό μοντέλο. Αφετηρία θα ήταν ο παραδοσιακός πυρήνας της συνταγματικής συγδικαλιστικής ελευθερίας. Στα πλαίσια αυτά μέτρο των ενεργειών των συγδικαλιστικών οργανώσεων είναι, ακόμη και κατά τη σύναψη σύλλογικών συμβάσεων εργασίας, πρωταρχικά η εξυπηρέτηση των συμφερόντων των εξαρτημένων μισθωτών. Αυτό το είδος εκπροσώπησης συμφερόντων σημαίνει όμως ότι ασκείται επιρροή παγκού όπου παλγονται αποφάσεις που τους αφορούν. Ο αυτοπροσδιορισμός του μεμονωμένου εξαρτημένου μισθωτού δεν επηρεάζεται ούτε περισσότερο ούτε λιγότερο όταν οι αποφάσεις που τον αφορούν λαμβάνονται όχι στο τιμήμα διεύθυνσης της επιχείρησης αλλά το Γουργείο.

Αλλά και με αυτή την αφετηρία η απλή μεταφορά της συλλογικής αυτονομίας στη συγολική κρατική συμπεριφορά δεν συζητείται σοδαρά. Η συλλογική αυτονομία έχει οπωσδήποτε τη θέση της σε σχέση με τους μισθούς και τους όρους εργασίας του προσωπικού του δημοσίου. Αγ όμως ήθελε κανείς παραπέρα να κηρύξει την συγολική οικονομική πολιτική του κράτους ρυθμίσιμη με συλλογικές συμβάσεις εργασίας αυτό θα είχε συνέπειες ελάχιστα αποδεκτές. Πρώτα - πρώτα θα ήταν αυτονόητο ότι μια τέτοια σύλλογη μπορεί να υπάρχει μόνο στα χαρτιά, αφού οι συγδικαλιστικές οργανώσεις δεν έχουν τη δύναμη να της δώσουν περιεχόμενο. Το δικαίωμα συναπόφασης θα ήταν σε μια τέτοια περίπτωση απλά μια παράσταση φευδών γεγονότων. Έπειτα είναι επίσης αυτονόητο ότι τα περιθώρια θα ήταν ουσιαστικά εξαντλημένα. Από πολιτική άποψη θα προέκυπτε ένα είδος διττής εξουσίας και συνεπώς μια εντελώς ασταθής κατάσταση, την οποία μπορεί κανείς να επιδιώξει όταν έχει εξαιρετικά ακριβείς παραστάσεις σχετικά με την κατεύθυνση και τις δυνάμεις που θα προωθήσουν τη διαδικασία κοινωνικής εξέλιξης. Από κανονιστική άποψη ένα τέτοιο σύστημα θα αντέφασκε στη δημοκρατική αρχή, η οποία απογέμιει στη λαϊκή αυτοπροσωπεία του λάχιστου το δικαίωμα λήψης των τελικών αποφάσεων. Για τους λόγους αυτούς είναι

αναγκαία μια διαφοροποιημένη αντιμετώπιση. Ο αυτοπροσδιορισμός των εξαρτημένων μισθωτών απέναντι στον κρατικό μηχανισμό πρέπει να διαιροφθάνεται με τέτοιο τρόπο ώστε κα μη θίγει τον αυτοπροσδιορισμό του λαού, ο οποίος εκφράζεται με εκλογές και φημοφορίες. Αυτό σημαίνει ότι οι αποφάσεις που λαμβάνονται από το δημοκρατικά εκλεγμένο κοινοβούλιο πρέπει να έχουν προτεραιότητα. Διαφορετικά το κράτος δεν θα ήταν κράτος δύο του λαού. Η εξουσία του γηραιόνα περιορίζεται από τα θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών. Εδώ ανήκουν και οι εξουσίες των εργαζομένων που ενεργούν από κοινού και μέσω των συνδικαλιστικών τους οργανώσεων. Το πόσο εκτεταμένες και περιεκτικές είναι οι εξουσίες και ιδίως η συλλογική αυτονομία, μπορεί να διαφέρει από χώρα σε χώρα. Βέβαιο είναι και κατά τούτο υπάρχει εναρμόνιση με το μοντέλο που αναφέραμε παραπάνω, ότι αυτός ο «απαραθίστας πυρήνας κοινωνικής ελευθερίας» υπάρχει πάντοτε μέσα στο πλαίσιο που διαγράφουν η οικονομική πολιτική του κράτους και άλλο: παράγοντες.

Το πραγματικά αποφασιστικό ζήτημα δρίσκεται στο ποιός πρέπει να πάρει εκείνες τις αποφάσεις που δεν παίρνονται από την κοινοβουλευτική πλειοψηφία αλλά και που δεν εμπίπτουν στην «περιοχή αυτονομίας». Εδώ πρόκειται κύρια για τη συνολική συμπεριφορά της εκτελεστικής εξουσίας στο βαθμό που δεν υπάρχει νομικό θεμέλιο γι' αυτήν ή στο βαθμό που ο νομικός κανόνας επιτρέπει εναλλακτικές συμπεριφορές. Σ' ό� αυτό το φάσμα μπορεί για ενεργοποιηθεί η αρχή του αυτοπροσδιορισμού, ενώ είναι γοητέας διαδικασίες διεκδίκησης συμβατικής ρύθμισης ή ακόμη και θεσμικές λύσεις. Η κυβέρνηση, αντίθετα από το αμερικανικό σύστημα, δεν εκλέγεται η ίδια άμεσα από το λαό. Γι' αυτό το λόγο το κοινοβούλιο ως άμεσος εκπρόσωπος έχει τη δυνατότητα να περιορίζει τις αρμοδιότητες της κυβέρνησης και να τις εξαρτά ενδεχόμενα από τη συγάνεση των συνδικαλιστικών οργανώσεων ή των καθορισμένων αποφασιστικών οργάνων. Η διαδικασία με την οποία θα εκπροσωπηθούν συμφέροντα απέναντι στην κρατική διοίκηση θα κυριαρχείται από τη συμβατική ρύθμιση όταν από παράδοση ή για άλλους λόγους είναι δεδομένη η ετοιμότητα για αμοιβαίες υποχωρήσεις. Αν δεν συμβαίνει αυτό ή αν η μια ή η άλλη πλευρά δρίσκεται σε αδιέξodo λόγω του πλήθους των δυνατοτήτων που υπάρχουν θα είναι καλό να ακολουθηθεί μια πιό προσεκτική πορεία. Εδώ θα μπορούσε κανείς να σκεφθεί, κατά το πρότυπο των φορέων κοινωνικής ασφάλισης, να αποσπάσει επιμέρους περιοχές αποφάσεων από την κρατική διοίκηση και για εξασφαλίσει στα αποφασιστικά δργανα του νέου φορέα ισομερή σύνθεση. Αυτό θα είχε το πλεονέκτημα μιας λειτουργικής αποκέντρωσης που θα επέτρεπε στους εγδιαφερόμενους να σταθμίσουν και να ελέγξουν ευκολότερα τις αποφάσεις που τους αφορούν. Γιατί για μη μπορεί να υιοθετηθεί η πρακτική που ακολουθείται εδώ και δεκαετίες στα θέματα ασφάλισης, ασθένειας και σύνταξης και κατά την καταγορή των επιχορηγήσεων ή γενικά κατά την έκδοση διατάξεων του προστατευτικού εργατικού δικαίου stricto sensu; Αποκέντρωση μπορεί να γίνει επιπλέον και μέσα στην ίδια την ιεραρχία της διοίκησης. Πόλλες αποφάσεις μπορούν να αγαπεθούν σε κατώτερες και ιδίως σε τοπικές αρχές. Αν συμβεί αυτό μπορεί να δρεθεί μια νέα αρετηρία για συναπόφαση των εξαρτημένων μισθωτών και των οργανώσεων τους. Αποφασιστικό κριτήριο αξιολόγησης των νέων μορφών της συλλογικής εκπροσώπησης συμφερόντων πρέπει να είναι το αν μέσω αυτών τα πεπρωμένα του καθεγόρις δελτιώνονται με συγκεκριμένο τρόπο. Δεν αρκεί η αντικατάσταση των φορέων ενός λειτουργήματος. Το νέο δίκαιο πρέπει να γίνεται αισθητό στη ζωή κάθε ατόμου.